

Dušan Ludvík

Trije sodobni katoliški češki pesniki

V rsto čeških filozofskih in metafizičnih pesnikov, ki se je začela s K. H. Mácho in šla čez Vrchlickega, je zaključil pred svetovno vojno največji fenomen češke poezije, Otokar Březina, pesnik simbolist, himnični pevec družabnih in verskih vizij, skoraj preroških ekstaz. Toda njegova kozmično-mistična poezija in njen način izražanja, tako liturgičnega, paradoksnega in oksimorističnega, se je po svetovni vojni bolj in bolj umikala poeziji radostnega življenjskega opoja (Otokar Theer, Fráňa Šrámek), poeziji, proslavljajoči civilizacijo in proletariat (S. K. Neumann, Josef Hora, Jiří Wolker), čisti poeziji (poetizmu), izvirajoči iz podzavestno nastalih predstav in slik (Vítězslav Nezval, Jaroslav Seifert, Konstantin Biebl).

Med to generacijo in Březino je zazeval globok prepad. Toda njegova idealistično-mistična poezija ni izginila brez odmeva, temveč so jo sprejeli za temelj nove tradicije pesniki stroge verske inspiracije, tako zlasti Jakob Deml in Jaroslav Durych. Iz březinovske poezije je pognala tudi pesniška tvorba Jana Zahradnička in pesnikov okoli katoliške revije »Řád« (Red), zlasti Františka Lazeckega in Václava Renča.*

Vez, ki spaja te tri najmlajše katoliške pesnike, je poleg katolištva predvsem březinovska poezija, pa tudi njihovo pojmovanje češkega življenja v minulosti in sedanjosti. Protikatoliški krogi vidijo vrh slave v češki zgodovini v husitski dobi in tudi v dobi reformacije; doba protireformacije pomeni za nje propad, ali kot jo je imenoval romanopisec Alois Jirásek »Temno«. Katoličani pa vidijo prav v dobi protireformacije zgodovinsko evolucijsko nujnost, ki je prinesla češkemu katolištvu in domoljublju neizmeren razmah. Torej največji kriterij za zgodovino jim je katolištvo. Katolištvu podrejajo tudi vse javno življenje in socialna vprašanja, proti Masaryhovemu humanizmu poudarjajo dogmatično vero v Boga. Iz tega izvira tudi kult svetnikov, zlasti domačih: sv. Ljudmile, sv. Václava, sv. Janeza Nepomuka. Dočim usmerjajo njih antagonisti svojo poezijo protizgodovinsko, slavi krog katoliških pesnikov zelo rad dobo minulosti. Še pred usodno češko katastrofo, po kateri opažamo v poeziji vseh pesnikov vračanje k motivom rodne grude, so katoliški pesniki oznanjali spoštovanje domače zemlje, posvečene v znoju ponižnega dela, spoštovanje zemlje, od koder obračamo oči k Bogu, spoštovanje lastnega naroda, ki je združen z nevidnim občestvom mrtvih.

Zahradníček, Lazecký in Renč, ti nadaljevatelji březinovske poezije, »obnavljajo mistični entuziazem in ga, kakor njih mojster, spajajo z gorečo ljubeznijo k zemlji in njenim cvetočim darovom. Hočejo, vzletajoč k verski Absolutnosti, s čistim duhom prenoviti zemljo,

* Glej pregled Jana Strážovca v 9. številu DS, 1940.

ki le počasi vstaja iz katastrof svetovne vojne in revolucije«, je sodil o njih malo pred smrtjo Arne Novák.

Najpomembnejši izmed teh je Jan Zahradníček (rojen 17. januarja 1905 v Mastníku na Moravskem, živel je do l. 1939 v Pragi v Břenovskem samostanu — a ne kot redovnik — ko pa so tega leta zasegle nemške čete večino samostana, se je preselil v Uhřinov na Moravskem). V njegovih prvih knjigah vidimo znaten vpliv Březine, zlasti Březinovih prvih dveh knjig »Tajemné dálky« (Skrivnostne daljave l. 1895) in »Svítání na západě« (Svitanje na zahodu l. 1896), v katerih prihaja od žalosti nad neizživeto mladostjo, od hrepenenja po neznanih skrivnostih, od ljubezni k sobratom k najvišji Ljubezni in se s tem osvobodi pesimizma. Tako tudi Zahradníček v prvih dveh zbirkah, »Pokusení smrti« (Skušnjava smrti l. 1930) in »Návrat« (Vrnitev l. 1931).

Dočim prevladujejo v prvi zbirki še žalost, osamelost, kult bolečine in smrti, ki mu je nekaj temnega, a kljub temu nekaj privlačnega, pomeni druga njegova zbirka že nekakšno razjasnitev. Vedno so še bol, teža, smrt in večnost najmočnejši inspiracijski viri njegove poezije, vendar sedaj ne pomenijo nič več nekaj temnega in obupnega. Ozek stik z Bogom (»jaz sem iz Tebe misel odlomil«) mu je porok za osebno odrešitev, bolečina in Bog sta mu dve gibali, smisel življenja (»če bi ne imel bolesti in Bogá || kam bi z življenjem svojim se podal?«). Ta svet mu je nekaj idealistično-mističnega, kjer se moramo najprej v bolečinah očistiti za novo nadzemeljsko življenje (»Ah, če bi ne biló te sladke teže || zletele ptice davno bi z zemljé || ... in glina siv nebesni svod bilá bi || ... In kdo potem bi nosil breme zvezd || če ne biló bi te presladke teže?«). Ko skuša z bolečino prečistiti si dušo in spoznati najvišjo dobroto, prihaja v knjigi »Jeřáby« (Jerebike l. 1933) polagoma iz svoje samostanske celice v vrtinec življenja, ki ga plaši, ker še ni popolnoma prečiščen v odnosu nasproti sebi in Bogu (»kar v meni plitko, česar je le pol || naj zruši te vročine plamen ... sol!...«). Je še poln nemira (»O, da sem jaz drevó || namesto svojih lahkonogih cest || kot krik razpet med nebom in zemljó!«), a vendar se že oglašá v njem polno pritakanje življenja, ki ga vidi v vsej njegovi lepoti in različnosti:

In pod bučanjem sonca, težo sijájine,
kot ovce k striženju gredó pokrájine,
pšeníc prezlato runo, oves bel
bo žanjcev žgoči srp razgrnil ter požel.

Izgublja pot v vsemirske se kotanje,
v omotico zvení mi lestvenic rožljanje;
prasket platišč in škřípanje osí
pod polnostjo ječí, kós godba govori.

Pusti, da mu udarja kaskada sodobnega življenja na uhó, vendar ga ta blazni vrvež ne more omamiti, ker se zaveda kljub svoji žeji po življenju (»starejše od zvezdá so moje žeje«), da živi na zemlji le začasno (»Tu smo le svatje v Kani Galilejski || Bog blagoslovil vrč je naši

žeji«). Ta žeja po življenju, prevpita od zavesti minljivosti, od uboštva, od spoznanja, da trpi v svoji osamelosti za druge, ki so pozabili, »da za nas je grenek hmelj nabran«, je glavna nit četrte knjige »Ž í z n í v é l é t o« (Žejno poletje l. 1935). Za žejnim poletjem je blizu odžejana jesen, za njo pa grob in minljivost vsega:

Šel zadnji mrak je čez Pompeje, šel čez Babilon je,
ne čaka čas, čas gre naprej, z njim družno smrt.
In čas hiti z oblaki, čas naprega konje,
čas črta kraljevinam njih načrt.
Ti bujno uboštvo, s tabo oženjen plujem
in že kosti svetá ječati čujem.

Najbolj dozorela zbirka je »Pozdravení slunci« (Pozdrav soncu l. 1937), kjer se prepletajo v glavnem trije motivi: človeško življenje v znamenju letnih časov in cerkvenih praznikov, nevidno kraljestvo mrtvih in vélika ljubezen do domače zemlje. Kot podtalni tok pa valovi skozi celo zbirko bolestna melanholija njegovega življenja, ki ga ni nikoli doživel takó, kot ga doživljamo mi, ker je bil in bo vse življenje sam (»Sam sebi šepetam kot pod večer fontana || srebrno padajoč se znova k sebi vrača«). Zavedajoč se tega, se oklene še bolj Boga, ki »ni mu mogoče ubežati, kot ni mogoče || smrti ubežati, kot ni mogoče ubežati ljubezni«, da naposled zapoje: »Pozdravljena zemlja, za soncem se klanjam zdaj tebi, || ko polna studencev pod njim se razgrinjaš...« v ekstazi hvale in ljubezni o lepoti zemlje in domovine, oduševljene od božje pričujočnosti, kot pravi Arne Novák.

Zahradníček ljubi v svojih prvih pesmih zaprte oblike, kar tudi spominja na prve Březinove knjige. Toda v zadnjih, zlasti v himnični odi »Moji zemlji«, pride do izraza široko razklenjeni verz z vso njegovo svobodno ritmično udarnostjo. Zahradníčkova poezija pomeni vrnitev k simbolizmu, kakršnega poznamo iz Březinove poezije, vendar je ta simbolika še bolj bohotna in nasičena. Zahradníček ljubi zlasti anti-theton, oksimoron in paradoks, njegov cizeliran verz je prenapolnjen z okrasnimi figurami, bleščeče novimi, in s personifikacijami. Primerjaj: Srebrni jezik dežja naj hvali vrtove...; opank tvojih hudournikov ne bi dosegel naš plovno ploski kraj...; srebrna lestva klekanj ne bo nikoli doplezala na streho pobočja, kjer megla izgovarja tišino...; zvon je tesal stopnice v zenit...; tišina hrumi v zvonovih...; mošnjiče bogataši zategnejo in vrvica se zareže v otroška grla... itd. Stavek mu je kot veletok, prenapolnjen, kot bi se vsak hip moral razpočiti, dikcija slavnostna, ne podobna navadnemu govoru, ponekod težko umljiva in predrzna. Njegova poezija je kot baročna stavba: težka, razraščena, a nebeško mogočna.

Poleg Březine je imel gotovo velik vpliv na Zahradníčkovo poezijo Rainer Maria Rilke in nemški mistični lirik Hölderlin, ki ju je z uspehom prevajal v češčino. V njegovi poeziji se dajo zaslediti tudi odmevi kitajske in francoske lirike, zlasti P. Valeryja, in na prvi knjigi se delno

pozna vpliv poetizma, kateremu je podlegel v svojih začetniških pesmih skoraj vsak sodobni češki poet.

Vpliv poetizma je najbolj močen pri prvi knjigi Františka Lazeckega (* 1905) v »Krutí kemiji« (1930). Vendar ni to tisti pravi poetizem — igračkarško blesteče naivni, — ne, pri Lazeckem že prva knjiga dobiva neko usodno tragično težo, kar priča sam naslov. Od poetizma se je ta Šlezijec naučil samo postavljanja novih metafor, prostega ritma in preziranja rim. Drugače je njegova knjiga globlja od prvih knjig poetistov; je še sicer eksperiment, težko prebavljiv in malo umljiv, vendar so v nji že vse silnice njegovih daljših knjig. Povsod lahko zapažamo pesnikov duševni boj, ki ga bojuje, zavedajoč se, da preganjajo človeka temne moči (»hudičeva dejanja nas mučijo«), da se nad vsem boči Smrt (»nihalo nad pustim grobom, ki niha od nagnile lobanje k morju«). Svet stoka pod to prasilo, vendar je nekje še druga prasila: dobro in svetloba (»to je svet, drobljen od temé, a od svetlobe razdrobljen«). V zadnjih dveh pesmih »Glina« in »Ocean« se že popolnoma zaveda povsod pričujočega Boga (»sam Bog obmiva s svojim ognjem naša lica iz gline«). Ti dve pesmi sta nekak prehod k drugi njegovi knjigi »Kříže« (1934). Če je bila prejšnja zbirka bolešno eksperimentiranje, je ta bolj uravnovešena, vendar pisana z isto bolešno strastjo kot prva. V tej zbirki je vse bolj doživeto, tudi slog je mirnejši, sličen litanijam. Nebeško kraljestvo, moč Satana in povsod veljavni božji red so glavne inspiracije te zbirke. Beda (»naš glas, k Tebi šepajoč, nima za svojo pot drugega kot zemljo, polno bede«) in slava in slepilo greha so glavna gibalna človeštva (»ubogljivo stopamo skozi svojo grešno domovino, ustvarjeni v ritmu Vsemirja«), vendar je še v najslabših izmed nas neki glas, ki najde iz bede in greha pot k Najvišjemu. V tej zbirki srečujemo že krasne opise prirode (»v naročje svoda kakor veja sklonjen« ali »v soncu se zibljejo kot pokrajine, ko plujejo s težo tovorov || ki se blešče kot zrnje in zlato«), vendar dobi priroda svojo definitivno podobo šele v prihodnji zbirki, »Odění královské« (Kraljevsko odelo l. 1937), ki pomeni vrnitev k rodni grudi.

Zbirka je komponirana tako, da se začenja simbolično z Vélíkim petkom in konča z božičem. V začetku je še verz sklenjen v pravilni tok, vendar pod silo notranje dinamike in razširitve motivov mora ta izklesani verz dobiti drugo obliko — dolge, ritmično neenake vrstice, polne novih metafor. Sploh so metafore poleg globoke miselnosti glavni doprinos poezije vseh treh pesnikov. Če so prejšnje zbirke problem odnosa človeka do zemlje in Boga nakazale in ga skušale speljati do konca, ga ta zbirka razširja in gre bolj v podrobnosti. Nadčasnost in sedanost se v teh pesmih bolj prepletata in dobivata vedno realnejšo podlago. V pesmi, opevajoč prirodo, domačo zemljo, božje poti in preteklost, je zajel tudi problematiko današnje razklane dobe, ki ga ne plaši; tragična polnost časa ga samo prepričuje, da moramo vzeti nase popotniško odelo ali viteški oklep in stopiti v boj.

Najnovejša njegova knjiga pesmi »Vězeň« (Ujetnik l. 1940) nam prikazuje nekako bolj intimno podobo pesnika, ki stoji samotni v »koz-

mičnem prepihu dobrega in zlega«. Ta intimnost, ki smo jo v prejšnjih zbirkah zaman iskali in jo v »Odění královském« samo slutili, je nov motiv njegove globoke in mistično simbolične lirike.

Lazecký je doslej napisal še dve knjigi proze »Vladaři« (Vladarji l. 1938) in »Studna v selském dvoře« (Vodnjak na kmetiji« l. 1939). Tudi njegova proza je dokaz, da raste ustvarjanje Lazeckega iz globoke bolečine in resnično bolnega doživetja tega sveta.

Najmlajši izmed teh treh je Václav Renč (* 1911), ki je izdal doslej pet pesniških zbirk; izmed njih so dobile tri nagrado. To so zbirke »Jitření« (Svitanje, l. 1933), Studánky (Studenci, l. 1935 — Turkova nagrada), Sedmihradská zem (1937 — Theerova nagrada), Vinný lis (Grozna stiskalnica, l. 1938 — Baťova nagrada) in najnovejša zbirka himničnih ód »Trojzpěvy« (1940).

Renčeva poezija je slična poeziji Zahradníčka in Lazeckega, samó da je zapeta z bolj pritajenim glasom v drugem tonu. Vračajo se vedno isti motivi: rodna gruda, domovina, Bog in naš odnos nasproti njemu. Vendar se v nečem razlikuje od prejšnjih dveh: Renčeva poezija je bolj subtilna in pojoča, ne tako tragično komplicirana. K navedenim motivom pristopi pri Renču še drugi vir inspiracije, ki ga pri obeh prejšnjih pesnikih nismo zasledili ali pa je bil samo boječe nakazan: odnos zdravega, življenjsko čutečega moškega nasproti ženi, in očaranje, ki ga doživlja v njeni bližini. Zadnja zbirka »Trojzpěvy« (1940) je nekaka stranpot od njegove prejšnje poezije, a v jedru je samó organsko nadaljevanje. Pojoča lirika prejšnjih zbirk se je razlila v širino, v himnični patos dvanajstih ód, proslavljajočih prirodo in naravne sile, domačo zemljo, godbo, tujino in ljubezen. Na dnu teh ód pa začutimo simbolično zastrto bolečino in tragiko njegove, pod grenkim in trdim jarmom trepeče zemlje, nov motiv, ki ga srečujemo sedaj pogosto v liričnih stvaritvah vseh čeških pesnikov.

Imena Zahradníček, Lazecký in Renč pomenijo gotovo veliko v češki sodobni liriki; čeprav ne moremo o njih še sedaj izreči definitivno zakrožene sodbe, jim lahko prisodimo dostojno mesto v koncertu čeških pesnikov, saj so vsi trije dobili razne nagrade in njih plodnost ter globina ustvarjanja sta porok, da bodo svoje poslanstvo dostojno privedli k dozoritvi.

Pri nas niso ta tri imena neznana. Zahradníček je napisal za češko Slovenčevo prilogo (4. apr. 1937) članek O najmlajši češki poeziji, za božično št. Slovenca (1936) pa je njegovo pesem »Jaslice« poslovenil Tine Debeljak. Tudi je bil objavljen v DS 1936 kratek informativni pregled o Moderni češki književnosti katol. inspiracije, ki ga je napisal dr. B. Fučík, poslovenil pa Tine Debeljak. Lazeckega pesem »Psalm« je istotako poslovenil Debeljak za Dom in svet 1939, šte. 1.

Bilo je potrebno, da seznanimo slovensko javnost s temi tremi pesniki, ki so jih preveč pozabljali naši kronisti in v njihovo škodo propagirali slabše pesnike.

Za boljšo nazornost sem prevedel iz vsakega po eno pesem, ki sledijo temu članku.